

İbn Sinâ'nın Mirası, Dimitri GUTAS, der. ve çev. M.Cüneyt KAYA
Klasik Yayınları, İstanbul, 2004, XXIV+214 s.

*Mehmet Sami BAGA**

İbn Sinâ, gerek kendisinden önceki birikimi özümsemesi gerekse kendisinden sonraki felsefi geleneği etkilemesi bakımından zirve şahsiyetlerden biridir. Bu durum fikirlerinin çok farklı şekillerde anlaşılması sonucunu da beraberinde getirmiştir. Kimi bilim adamları İbn Sinâ'yı meşrûkî felsefenin öncüsü ve Sühreverdî'nin habercisi olarak görürken bir diğer grup ise O'nu Aristo çizgisinde bir meşşâî olarak görme niyetindedir. İşte 'İbn Sinâ Uzmanı' Prof. Dimitri Gutas bu ikinci gruptadır. Gutas, bu düşüncesini farklı zamanlarda yaptığı çalışmalarla ortaya koymuştur. *İbn Sinâ'nın Mirası* adlı eser, M. Cüneyt Kaya tarafından derlenip tercüme edilen Dimitri Gutas'ın konu ile ilgili sekiz makalesinden oluşmaktadır.

İbn Sinâ'nın Hayatı başlıklı ilk makaleye Gutas, İbn Sinâ'nın, talebesi ve sadık yoldaşı Cüzcânî'ye yazdırdığı otobiyografisine dayanan hayat hikayesinin eleştirel bir şekilde ele alınmadığını tespitle başlamaktadır. Üzerinde çeşitli tartışmalar bulunan söz konusu otobiyografi ve Cüzcânî'nin çeşitli eklemelerde bulunduğu İbn Sinâ'nın hayatı hakkındaki malzeme bize, O'nun hayat safhaları ve tahsili arasında bir uyum olduğunu göstermektedir. Tam bu noktada Gutas, 'acaba İbn Sinâ, bilimlerin teorik tasnifine tam olarak uymasını sağlamak amacıyla, olayların tarihi sıralamasının çarpıtıldığı yapay bir otobiyografi mi ortaya koymuştur?' sorusunu gündeme getiriyor. İbn Sinâ'nın, otobiyografisinde, hocaları hakkında ketum davranmasını da bir argüman olarak zikreden Gutas, nihai noktada susmayı tercih ediyor. Siyasi çalkantılarla dolu Şeyhü'r-Reis'in hayatını bölüm sonuna eklediği harita ile birlikte ele alan yazar, daha hayattayken hem felsefede hem de tıpta meşhur olmasının getirdiği

* SAÜ Sosyal Bilimler Ens. İslam Felsefesi Bilim Dalı Yüksek Lisans öğrencisi
samibaga@hotmail.com

zorluklara ve İbn Sinâ ismi etrafında özellikle Farsça ve Türkçe konuşulan bölgelerde dolaşan efsanevî ve menkıbevî hikayelerin yaygınlığına işaret ediyor.

Çokça tartışılan konulardan biri olan *İbn Sinâ'nın Mezhebi ve Doğum Tarihi Meselesi* ikinci bölümde ele alınmaktadır. Bu makalede yazar, öncelikle, kimi tarafgir ve yüzeysel yaklaşımların İbn Sinâ'nın mezhebi hakkında yanlış bir kanaatin oluşmasına yol açmasından ve bu durumun Şeyhü'r-Reis'in hayatı ve eserlerini anlamada hakikatleri çarpıtan bir 'filtre' olmasından yakınmaktadır. Esasında O'nun felsefi ve bilimsel faaliyetleri hangi mezhepten olduğu konusunu önemsiz kılmaktaysa da sözü edilen yanlış anlaşılma tehlikesi bu konuda bir belirliliği zorunlu hale getiriyor. Yazar önce İbn Sinâ'nın otobiyografisinden yola çıkarak O'nun Şii-İsmailî olduğu iddiasını ve buradan türetilen 'İbn Sinâ'nın mistisizmi' efsanesini çürütmekte; sonrasında ise Safevî hanedanının yükselişi devrine rastlayan geç dönem bir iddia olan Şii-İsnâşeriyeye iddiasını sonuçsuz bırakmaktadır. Öyleyse 'İbn Sinâ'nın eğitimi aldığı, tartışmalara katıldığı ve mesleki olarak uygulayacak kadar uzmanı olduğu (İbn Sinâ'nın kadılık yaptığı bilinmektedir) mezhep hangisidir?' sorusu cevaplandırılmalıdır. Yazar, İbn Sinâ'nın Hocası İsmail ez-Zâhid'in ünlü bir Hanefi alim olması, kadılık yaptığı Gürgeç'in Hanefi bölgesi olması gerçeği ve eserlerinde diğer mezheplere yönelik birtakım menfî ifadelerinden yola çıkarak Şeyhü'r-Reis'in Hanefi olduğu kanaatine varmaktadır. İkinci olarak da, makalenin Ek kısmında İbn Sinâ'nın doğum tarihini tartışmaktadır. Zikrettiği argümanlar neticesinde yazar, İbn Sinâ'nın genel olarak kabul edilen doğum tarihini –ki bu 370/980'dir- kabul etmenin imkansızlığı sonucuna varmaktadır. Gutas, bu ekle nihai bir sonuca varmak yerine kabul edilen doğum tarihinin aslında yanlış olduğunu iddia edip daha ciddi araştırmalarla bu problemin halli yolunda bir süreci başlatmayı amaçlamaktadır.

İbn Sinâ: Aklî Nefsin metafiziği adlı üçüncü bölümde Gutas, merkeze *nefs-i natıka* denilen insan nefsinin alarak; köklerini Aristo'dan alan ama kuvvetleri itibarıyla Platoncu bir yapı arz eden İbn Sinâ'nın *nefs* anlayışını ortaya koymaktadır. Gutas, özellikle, insan aklının bilgiyi elde edişi ve bu süreçte *faal aklın* rolünü ve yine bununla ilintili olarak İbn Sinâ'nın vahyi temellendirişini konu edinmektedir. İbn Sinâ'nın *hads* olarak ifadelendirdiği sezgi veya ani kavrayış, bu bölümde öne çıkan ve özellikle H.Corbin tarafından O'nun düşüncesinde Sühreverdî işrâkilîğinin habercisi olarak değerlendirilecek unsur olarak vurgulanmaktadır.

Dört ve beşinci bölümler İbn Sinâ'nın *meşrikî felsefesini* konu edinmektedir. Genel olarak bakıldığında bu iki makalenin problematiği şu üç konu etrafında

şekillenmektedir: I) İbn Sinâ'nın meşrîkî felsefesinin mahiyeti, II) İbn Tufeyl'in meşrîkî felsefe hakkındaki bilgisi ve III) İbn Tufeyl'in kendi eseri ile meşrîkî felsefe arasında kurmayı planladığı ilişki ve bunun nedenleri. İlk meselenin tartışıldığı dördüncü makalede, İbn Sinâ tarafından *eş-Şifa*'nın girişinde yapılan açıklamalar bir üslup farkı olarak değerlendiriyor ve *Hikmetü'l-Meşrîkiyye* adlı kitabın *eş-Şifa*'dan farklı bir felsefe ortaya koymadığı; aksine *eş-Şifa*'nın detaylı açıklamalardan arındırılmış bir tür özeti olduğu yönündeki kanaat dile getiriliyor. Gutas, İbn Sinâ'nın meşrîkî felsefesinin ayrı bir felsefe olarak değerlendirilmesini İbn Tufeyl'in, İbn Sinâ tarafından *eş-Şifa*'nın girişinde yapılan açıklamaları bir doktrin farkı olarak algılaması ile izah ediyor. Bu telakkinin oryantalistlerden A.F Mehren'in 'mistik felsefe' ve H. Corbin'in 'işrâki felsefe' algılayışlarının temeli olduğunu iddia ediliyor. Zira Mehren İbn Tufeyl'in izinden giderek İbn Sinâ risalelerinden bir kısmını '*İbn Sinâ'nın Meşrîkî Felsefesinin Sırları Hakkındaki Mistik Risaleler*' adıyla yayınlamış; Corbin ise Sühreverdî'de gördüğü işrâki düşüncenin bir benzerini İbn Sinâ'nın meşrîkî felsefesinde görmek istemişti. Beşinci bölümde ise İbn Sinâ'nın '*Hikmetü'l-Meşrîkiyye*' isimli eserinin İbn Tufeyl tarafından sadece ismen bilindiği ve İbn Tufeyl'in meşrîkî felsefe konusundaki bilgisinin sadece Şifa'nın girişindeki malzemeye dayandığı ile ilgili izahlar yer almaktadır. Zira her ne kadar İbn Sinâ Şifa'nın girişinde *Hikmetü'l-Meşrîkiyye*'den söz etse de bu kitap giriş kısmı hariç kayıptır ve İbn Tufeyl'in bu kitaba sahip olması imkansızdır. Bu bilgi eksikliğine rağmen İbn Tufeyl'in böylesi bir girişimde bulunduğu, kendi tasavvurunu İbn Sinâ metinlerine dayandırarak mistik felsefesine temel oluşturmaya çalıştığı, bunu da İbn Sinâ'nın bilinmeyen bir kitabı üzerinden yaptığı hususu da Gutas tarafından üçüncü meselenin izahı olarak sunulmaktadır.

İbn Sinâ epistemolojisinin iki ana kavramının, filozofun fikri serüveni içerisinde değişen/mükemmelleşen seyrinin verilmeye çalışıldığı altıncı bölüm içeriğe son derece uygun bir şekilde isimlendirilmiş: '*İbn Sinâ Epistemolojisinin Evrilen Yapısı*'. Bu bölümde Gutas, bir dedektif dikkatiyle İbn Sinâ'nın bilgi teorisinin iki ana kavramını – düşünme (*fikr*) ve sezgi (*hads*) – irdeliyor ve filozofun eserlerinde bu iki kavrama, bilginin elde edilme sürecinde verdiği farklı anlam çerçevelerini sunuyor. Buna göre, önceleri Gutas'ın '*standart*' dediği bir düşünme (*fikr*) ve sezgi (*hads*) anlayışı söz konusu iken, özellikle filozofun ölümünden sonra talebeleri tarafından derlenmiş ve O'nun sorulan sorulara verdiği cevapları ihtiva eden *el-Mübâhasât* isimli eserinden anlaşıldığı kadarıyla bu görüş '*tadil edilmiş*' görünmektedir. Gutas sözü edilen tadil sürecini de titizlikle izaha girişmektedir.

Yedinci bölümde *Arap Felsefesinin¹ Altın Çağı* (1000- yaklaşık 1350) söz konusu felsefenin zirve şahsiyeti ve kendisinden sonraki fikrî seyre yön veren şahsı olarak görülen İbn Sinâ ve O'nun mirası perspektifinden ele alınmaktadır. Gutas, yukarıda verilen tarihler arasındaki dönemi neden 'Altın Çağ' olarak nitelediğini geliştirdiği üç kıstasla ortaya koyuyor: *Öncelikle*, bu felsefe orijinal ve derinliklidir. Bunu da kendisinden önceki mirası ustalıklı bir araya getiren, kendisinden öncekilerin ilgisiz kaldığı güncel/dini meseleleri konu edinen ve bunu anlaşılır bir dille ifade eden İbn Sinâ'da görmekteyiz. *İkinci olarak*, bu felsefe faaliyeti yoğun ve kalitelidir ki bunu anlamının yolu da kullanılan metod ve metodun yol açtığı yeni gelişmelerdir. Burada İbn Sinâ'nın tartışmacı ve *aporetik* (problemleri, çözümlerine yer vermeksizin ortaya koyma / Platon'un diyaloglarında da rastlanabilen bir yöntem) felsefi metodu ve bu metodun sonraki üç yüzyılda Arap felsefesine hayatiyet veren yapısı göz önünde bulundurulmalıdır. *Üçüncü olarak*, felsefi eserlerin yaygınlığı böylesi bir nitelemeyi haklı kılar ki, Gutas bunun izlerini, gerek filozof olmayanlar gerekse - ister tenkitçi ister takipçi – filozoflar zümresinden olsun, sürerek bunu ortaya koyma gayretindedir. Bölüm sonuna bu etkiyi somut olarak gösteren bir liste de eklemiştir.

Yirminci Yüzyılda Arap Felsefesi Çalışmaları adlı son bölüm, yazarın Arap felsefesi geleneğinin doğru bir şekilde anlaşılmasının önünde birtakım engeller bulunduğu tespitiyle başlayıp bunlara dair izahlarla devam ediyor. Arap felsefesinin yeteri kadar tanınmayıp ihmal edilmesinin önünde üç temel engel görünmektedir. *Birinci olarak*, en geniş etkiye sahip oryantalistlik yaklaşım zikredilebilir. Bu yaklaşımın da çeşitli varyasyonları karşımıza çıkıyor. I) İbn Tufeyl'in izinden giden Mehren'in ürettiği 'mistik felsefe' algısı; II) T.J. De Boer ile başlayan ve Arap felsefesinin Yunan ile Latin arasında bir aktarıcı olarak gören yaklaşım; III) Felsefi geleneği din-felsefe ilişkisi üzerine yoğunlaşmış olarak görme niyetinde olan O.Leaman'ın indirgeyici yaklaşımı ve IV) Arap felsefesinin İbn Rüşd ile sona erdiği iddiası. *İkinci olarak* H. Corbin'in başını çektiği, ve esasında oryantalistlik yaklaşımın bir türü olan mistik felsefe algılamasından doğan işrakî yaklaşımdan söz edebiliriz. Corbin, özellikle Sühreverdi sonrası geleneği işrakî olarak yorumlamış hatta İbn Sinâ'yı Sühreverdi'nin habercisi olarak görmüştür. *Üçüncü olarak ise*, Arap filozofların siyasi kaygılarla söylemek istediklerini gizledikleri/sembollerle ifade ettikleri

¹ Yazar bir tercihte bulunarak *Arap felsefesi* tabirini 'Arap dilinde yapılmış felsefe' manasında kullanmaktadır.

varsayımına dayanan Leo Strauss'un siyasi yaklaşımı zikredilebilir. Gutas, söz konusu engelleri zikrettikten sonra titiz bir kritiğe girişiyor ve bu felsefe geleneğini doğru anlama yönünde 'mistik doğulu' imajından hareket etmenin sakıncalarını ortaya koyuyor.

İbn Sinâ, sadece İslam medeniyetinin değil tüm zamanların en büyük zekalarından biri olan ve unsurları birbiriyle uyumlu felsefi sistemiyle gerek doğuda gerekse batıda etkisi çok uzun süre devam etmiş olan bir düşünürdür. O'nun düşüncesinin sağlıklı şekilde anlaşılmasına mani olan bir çok problemin varlığı ortadadır. Dimitri Gutas'ın vukufiyeti ve M. Cüneyt Kaya'nın isabetli derleme ve özenli tercümesiyle vücut bulmuş bu eser, genelde Arap (İslam) felsefesinin, özelde ise İbn Sinâ'nın anlaşılması noktasında zihin açıcı bir perspektif sunmaktadır.